

JOHANNES JØRGENSEN SELSKABET

NYHEDSBREV

Juni 2019

17. Årgang

Nr. 2

HELVEDFJENDER

NYHEDSBREV

Medlemsblad for

Johannes Jørgensen selskabet

Ansvh. red. Stig Holsting

Johannes Jørgensen Selskabet

er et litterært forum til studium af digterens liv og forfatterskab.

Selskabet arbejder nært sammen med Johannes Jørgensens Hus i Svendborg og andre litterære selskaber.

www.johannesjoergensenselskabet.dk

johs.jorgensenselskabet@gmail.com

Medlemskab koster 175 kr. om året.

Bankkonto nr.: 1551 0010132908

Selskabets bestyrelse:

Stig Holsting, formand

Lykkesholms Allé 9 A, 1.tv

1902 Frederiksberg C

Tlf. 2129 0408

stighholsting@gmail.com

Maria Truelsen, næstformand

Egebakken 45 st.tv. 2830 Virum

Tlf. 24602308

mariatruelsen@mail.tele.dk

Ove Klausen, sekretær

Ottosminde 2, 8960 Randers

Tlf. 86404032

oklausen@fiberflex.dk

Henning Fink-Jensen, kasserer

Krogmosevej 28, 2880 Bagsværd

Tlf. 23495938

johs.jorgensenselskabet@gmail.com

Andreas Holsting, Ved Klosteret 6,

2100 København Ø. Tlf. 31219609

andreas.holsting@hotmail.com

Det lille fiskersamfund i Harbøre fristede som andre lignende ved Vesterhavet en risikofyldt tilværelse i kampen mod elementerne, og adskillige steder langs Vestkysten vidner mindetavler i kirkerne og fællesgrave på kirkegårdene om, at denne kamp kostede dyrt i menneskeliv. Ovenstående billede er som forsidebilledet fra Harbøre kirkegård og er et minde fra 1893 om 26 omkomne fiskere.

Forsidebilledet viser mindesmærket på Harbøre kirkegård for de 12 fiskere, som omkom den 7. februar 1897, og som danner udgangspunkt for bogen Helvedfjender.

Kampen om sjælene

Om bogen *Helvedffjender*

af Stig Holsting

I indledningen til bogen *Den slette Tjeners Svar*, som Johannes Jørgensen udgav i 1918 som svar på et angreb, Politikens Anker Kirkeby havde rettet mod ham for bogen *Klokke Roland*, skriver han: "At svare paa Angreb er en utaknemlig Opgave, og det klogeste er – som Regel – ikke at indlade sig derpaa."¹ Det gør han dog alligevel i denne bog – som undtagelsen, der bekræfter reglen.

Men det var som sagt i 1918. 20 år før var han endnu ikke kommet helt til denne erkendelse. I 1898 udsendte han en af sine mest ejendommelige bøger med den noget værdiladede titel *Helvedffjender*, der samtidig afsluttede en – om end kort – litterær, polemisk epoke i hans forfatterskab, når vi ser bort fra hans tid som artikelforfatter og som redaktør af *Katholiken* – det lille ugeblad, hvor han gjorde op med sine tidligere meningsfæller.

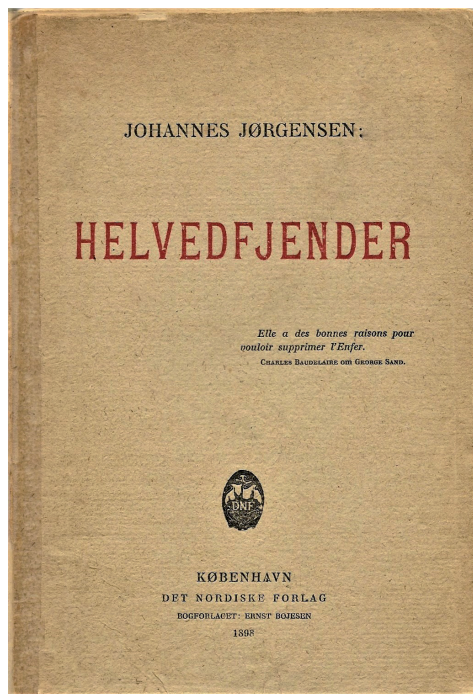
Helvedffjender var imidlertid ikke et svar på et angreb på ham personligt men et angreb fra Jørgensens side på de personer og tendenser, som han ved sin konversion til katolicismen var

kommet i modsætningsforhold til. Som sådan kunne han så alligevel føle disse som indirekte vendt mod ham. Året efter – i 1899 – udsendte han bogen *Omvendelse*, hvor han analyserer de psykologiske faktorer, som ligger bag en radikal omvendelse fra nihilisme og naturtro til betingelsesløs kristentro. Bogen er en udløber og konsekvens af de mange sjælekvaler, han ifølge dagbøgerne led ved sin polemiske tilbøjelighed til at svare på enhver antydning af angreb på hans omvendelse.²

Det var den nyomvendte Johannes, der her kastede sig ud i skånselsløse angreb på enhver, som ikke ville forstå hans beslutning og derfor fik læst og påskrevet. *Helvedffjender* er i grunden et forsvar for den evangeliske helvedslære, men samtidig et polemisk udfald mod den radikale presse og navngivne forfattere for deres angreb på den del af kirke og kristendom, som man fandt ekskluderende, hyklerisk og fordømmende i dens eskatologiske udlægninger. Især Indre Missions "Svovlpræster" og "Helved-

1 *Den slette Tjeners Svar*, s. 7.

2 Johannes Jørgensen: *Omvendelse*. 1899.

hunde” kom til at stå for skud fra de radikale kredse. Baggrunden var en udløber af opgøret oven på en tragisk episode, som var sket året før, hvor 12 fiskere den 6. februar 1897 var omkommet i en storm på Vesterhavet ud for Harbøøre.

I sine erindringer erkender Johannes Jørgensen bittert disse stridens år, hvor han havde ment at have ”alt for mange gamle Regnskaber at gøre op med fordums Venner.”³ Det var begyndt med den lille bog *Livsløgn og Livssandhed* fra 1896 – året, hvor han konverterede. Siden omtalte han den

som ”den lille Fejdebog”, der egentlig var et opgør med Stuckenbergs. Derfor kan det heller ikke forbavse, at han i 1898 også sender Stuckenberg Helvedfjender, hvilket så ikke har gydt olie på de oprørte vande.

Når det ovenfor anføres, at *Helvedfjender* kom til at danne afslutningen på en litterær epoke i Johannes Jørgensens forfatterskab, skyldes det, at hans skriftefar, pater A. Brinkmann i 1901 pålagde ham 10 års skriveforbud, hvor han skulle afstå fra at svare på angreb, som blev rettet imod ham. Med andre ord skulle han vende den anden kind til. *Helvedfjender* blev således den sidste bogudgivelse i denne genre inden da. Men som sagt havde han allerede fra juni 1898 som redaktør af *Katholiken* ført en ret polemisk pen, indtil bladet i 1902 blev lukket af biskop Johannes von Euch. Ifølge dagbogen havde den fremtrædende katolik baronesse Erikk Rosenørn-Lehn allerede fra bladets start været utilfreds med redaktørens linje, som hun fandt for polemisk og lidet opbyggelig. Pater Brinkmanns påbud har sandsynligvis været en forudsætning for bladets ophør. Tro mod sin skriftefars påbud overholdt Johannes Jørgensen sit polemiske skriveforbud i de efterfølgende ti år og bed ethvert angreb i sig.

Helvedfjender var altså ikke et selvforvar, men et forsvar for Indre Mission, som han følte sig mere forbrødre

3 M.L.L. IV. Bog s. 115.

med, mod de radikale og socialisterne, her personificeret ved aviserne *Socialdemokraten* og *Politiken* og forfatterkollegerne Herman Bang, Jeppe Aakjær og Henrik Pontoppidan. Men også visse folkekirkepræster fik hug for deres liberale udlægning af evangelierne og dermed også deres angreb på deres "sorte" præstekollegers helvedstro.

Den egentlige baggrund var især pastor Carl Moes ligprædiken over de omkomne fiskere, hvor københavnerpressen lagde prædikanten for had ved at udråbe ham som helvedsprædikant. Når man ikke ville bekende troen på en Gud, ville man naturligvis heller ikke bekende troen på et helvede – derved var kritikerne erklærede helvedsfjender.

Den ulykkelige hændelse ved Harbøøre, som danner den triste baggrund for *Helvedfjender*, var ikke den eneste katastrofe, som havde ramt det lille fiskersamfund ved Vesterhavet. Livet som fisker på det lunefulde hav var dengang mere risikofyldt end i vore dage, hvor vejret kan forudsiges dage frem. Blot fem år før katastrofen i 1897 var Harbøøre blevet ramt af en lignende katastrofe, der dengang kostede 26 fiskere og redningsfolk livet. Også her vakte præstens ligprædiken Københavnerpressens forargelse.

Pastor Carl Julius Moe

Præsten var dengang den samme, som medvirkede i 1897.

Når *Helvedfjender* her sættes i forbindelse med de ulykkelige hændelser fem år før, skyldes det en bogudgivelse fra 2018 af forfatteren Jens Kristian Lings: *Himmel og Hav og Harbøør. Drukneulykken i 1893* i anledning af 125-året for hændelsen. Her får Johannes Jørgensen en perifer, men afgørende placering i forståelsen af nogle vigtige aspekter. Historien berettes i enkelheder i omtalte bog,

*Journalisten
Henrik Cavling,
senere
chefredaktør
ved Politiken*

hvor forfatteren korrekt påviser, at de udsendte korrespondenter fra København, som skulle dække begravelsen, tog sig nogle litterære friheder i deres beskrivelser. Især havde den navnkundige Henrik Cavling fra *Politiken* manipuleret stærkt med kendsgerningerne i sine rapporter for at pynte på sine udsagn om Indre Mission og især helvedsprædikanten i Harboøre, Carl Julius Moe. Bl.a. havde Cavling i sin beskrivelse underbygget begravelsens dystre stemning med at male vejret som et voldsomt uvejr med hagl og storm, skønt det den dag var det smukkeste vejr. Ganske vist undskyldes Cavling af forfatteren ved at tillægge ham uskyldige, stilistiske motiver, idet han nemlig skulle være påvirket af den nye litterære bevægelse, symbolismen, som den var formu-

leret af Johannes Jørgensen i tidskriftet *Taarnet*. Med andre ord skulle Cavlings reportage være et bevidst udslag af en kunstnerisk bearbejdelse af virkeligheden ud fra et symbolistisk motiv. Begravelsen fandt sted den 27. november, og Jørgensens programartikel i *Taarnet* er dateret 2. november, og kunne således godt stå i frisk erindring. Der er imidlertid en divergens mellem Jørgensens datering og artiklen i *Taarnet*, som er pagineret december. Kan det således være muligt, at novembernummeret først er udkommet i december efter begravelsen? Under alle omstændigheder må Cavling have haft meget travlt med at omsætte symbolismens ideer til eget brug, om han ellers havde kunnet og ikke mindst villet. Det er utænkeligt, at Johannes Jørgensen

skulle have sendt Cavling sit manifest til gennemlæsning før offentliggørelsen i *Taarnet*. Henrik Cavling var en dygtig journalist, men at beskyldte ham for at være påvirket af Johannes Jørgensen og symbolisterne, om han ellers havde villet, turde være at skyde meget over målet. *Politiken* og dens radikale ledelse var netop blandt symbolisternes argeste modstandere. Det var Georg Brandes, der hånligt kaldte *Taarnet* for "Rundetaarn", hvilket absolut ikke var venligt ment. I *Politiken* havde man da også karakteriseret symbolismen ved, at "den ingen Mening besidder".⁴ Endvidere var symbolismen ikke udtryk for ydre påvirkninger, men alene "et Udslag af Menneskets Metafysiske Trang (...). Troen paa en Metafysik, en anden verden, et Hinsides".⁵ Jens Kristian Lings synes således beklageligvis at have misforstået symbolismens idé.⁶

Johannes Jørgensens synspunkter og argumenter er i *Helvedfjender* tydeligvis båret af en streng opfattelse af "Guds retfærdighed", som det især på den tid var almindelig lære: "Ikke en spurv falder til jorden uden min faders vilje," hed det i de gamle oversættelser af Bibelen, der almindeligvis tolkedes, som om Gud også står bag selv de mest forfærdelige

hændelser og derved deterministisk fratager mennesket medansvar, med mindre det sker i det ondes navn. For så er man jo medskyldig! Den gamle formulering bruges ikke mere, da den nemt kan misforstås – og misbruges, idet det kan tolkes, som at en ulykke er Guds straf for at få mennesket til at besinde sig. Det var almindelig teologi i indremissionske kredse og tolkedes vel også sådan af mange katolikker. Da Johannes Jørgensen som nyomvendt katolik med megen skyldfølelse på samvittigheden følte tugtelsens åg tynde på sine skuldre, havde han ikke svært ved at se det samme omkring sig. Den barske tone, han fremfører i sin bog, er ikke anderledes end den, man endnu i dag møder i forskellige kirkelige sammenhænge. Man kalder blot helvedfjenderne noget andet i dag. Hans voldsomme opgør med "Helvedfjenderne" – dem, der afviser eksistensen af et helvede – er i lige så høj grad et opgør med hans egne tilbøjeligheder. Dagbøgerne fra disse år, både før og efter, vidner om hans kamp med sig selv.

Johannes Jørgensens forsvar for Indre Missions præster vakte naturligvis glæde inden for den danske kirkes mere traditionelle fløj, og det fortælles, at flere af bevægelsens missionsfolk førte bogen med sig rundt i landet ved deres møder. Men til gengæld vakte det også vrede og spot, ikke kun hos de kirkefjendske men også blandt

4 TAARNET, dec. 1893 s. 51.

5 Samme, s. 54.

6 Jens Kristian Lings: *Himmel og Hav og Harbør. Drukneulykken i 1893*, s. 213.

mere liberale kirkefolk. Bladet *Dannebrog* bragte en harmdirrende artikel mod både bogen og dens forfatter, hvor artiklens anonyme ophav bl.a. skrev, tydeligvis forarget (og måske foruroliget) over denne forbrødring, han så mellem Indre Mission og katolikken Johannes Jørgensen, og derfor advarede: "En anden Gang bør danske protestantiske Christne derfor næppe være saa rundhaandede med deres Bifald til, hvad der kommer fra Katholiken Joh. Jørgensens Pen."⁷

Undervejs med arbejdet på bogen kom Johannes Jørgensen da også selv i alvorlig tvivl om sine hensigter og noterer i dagbogen: "Da gribes jeg ved at gennemlæse den næsten færdige Bog – og bliver nedslaaet. Jeg synes, det er saa tarveligt af mig."⁸ Og selvvurderingen får et andet sted denne erkendelse med: "Jeg har ikke skrevet med Ydmyghed nok og maaske heller ikke med Uselviskhed nok ...".

Men pater Brinkmann, som havde undervist Johannes Jørgensen i katolsk tros lære, har tilsyneladende en anden opfattelse – og dog? I dagbogen citeres præsten for følgende, efter at han havde læst bogen: "Jeg tænker, efter at have læst Deres sidste Bog, ofte med Skræk paa, at jeg har siddet og undervist Dem."⁹ Ordene

kan naturligvis tolkes forskelligt, for blot tre år efter pålægger samme pater Brinkmann Jørgensen skriveforbud. Dog er det værd at bemærke, at præsten havde udtrykt noget lignende, da han et par år før havde læst *Livsløgn og Livssandhed*, hvor ordene var ment anerkendende, for forfatteren var i denne bog klokkeklar i sin trosopfattelse.

Helvedffjender udkom samtidig med, at Johannes Jørgensen tiltrådte som redaktør af *Katholiken*, og tonen fra *Helvedffjender* genfinder man da også i bladet. *Helvedffjender* er nok rettet mod navngivne aktører i fejden efter de tragiske begivenheder i Harboøre, men er i videre forstand også rettet mod de samfundsrelaterede tendenser, som udgik fra især Georg Brandes, "Gemenhedens Advokater",¹⁰ som han kaldte dem. Og han fremfører et citat af Gladstone til at underbygge sit eget ærinde: "Alt, jeg skriver, og alt, jeg tænker, og alt, jeg haaber, er grundet paa Vor Herres Guddom, det eneste Haab for vor stakkels vildfarne Slægt."¹¹ Men det var imidlertid også et temperamentsfuldt opgør med hans egen fortid, som harmonerede så dårligt med hans hårdt tilkæmpede religiøsitet.

7 Citeret i *Katholiken* Nr. 6, juli 1898 mærket R.P.R.

8 Dagbog nr. 151, 7. feb. og 17. feb. 1898.

9 Dagbog nr. 151, 19. april 1898.

10 Dagbog 155, 10.4.1899.

11 *Helvedffjender*, s. 88.

Den anonyme Andrée Carof

Temaudstilling i Svendborg

af Stig Holsting

Johannes Jørgensens bestræbelser på at fortie Andrée Carofs eksistens, bidrog netop til at omgærde hende med myter og spekulationer. Naturligvis kunne deres bekendtskab ikke skjules, når de sammen rejste rundt i Europa – også til Danmark – men hans forsøg på at gemme hende i sin litteratur ved at anonymisere hende, bragte netop mange til at danne sig deres egen mening om forholdet. I Assisi, hvor han slog sig ned i 1915, og hvor hun i 1918 fulgte efter, boede de ikke sammen. Han lejede sig ind i Via S. Maria delle Rose og hun kom til at bo hos nogle benediktinernonner i byen.

Først med åbningen af hans arkiver i 2006 blev det muligt at få klarhed over forholdet mellem dem. Indtil da var det meget få, som havde indblik i det virkelige forhold. bl.a. de to venner Mogens Kai Nørregaard og magister Emil Frederiksen, der havde adgang til hans dagbøger.

Den engelske litteraturprofessor, W. Glyn Jones, forfatter bl.a. til bogen *Johannes Jørgensens modne år* (1963) mener ikke, at hun i direkte forstand optrådte som hans muse, men at hun alligevel skjuler sig bag hans portræt

af den hellige Katerina af Siena.¹ Det er sandt, at han mødte Andrée under arbejdet med bogen om den sienesiske helgeninde, men på tidspunktet for deres første møde (juli 1914) var han så langt fremme i arbejdet, at det må være tvivlsomt, om hun har kunnet påvirke hans arbejde i nævneværdig grad. At han alligevel i sin egen fantasi i en vis forstand kan have set Katerinas billede i Andrée, viser det træk, at han symbolsk skjuler hendes identitet bag det maskuline *Fra Serafico* (Fra = broder) i beskrivelsen i bogen *Alvernerbjærget* af deres fælles valfart til La Verna i 1915.² Den hellige Katerina kaldtes i sin samtid "Den se-

1 W. Glyn Jones: *Omkring digteren Johannes Jørgensen* (2009) s. 107.

2 Johannes Jørgensen: *Alvernerbjærget* s.126 ff

Et af de få billeder fra værket Jorsalafærd, hvor Andrée Carof figurerer omend anonymt, er fra Gethsemane Have. (S. 57)

rafiske jomfru”, og måske er det dette forhold Glyn Jones har i tankerne.

Andrée trådte ind i hans liv på et tidspunkt, da han var stærkt påvirket af sin omgang med unge, sienesiske, radikale kunstnere. Hendes umiddelbare religiøse holdning greb ham efterhånden så stærkt, at han ikke kunne andet en følge hendes eksempel. På den måde blev deres venskab forankret i en dyb katolsk hengivenhed for især franciskansk spiritualitet, hvilket fik hende til at følge hans eksempel og melde sig ind i franciskarnes tredje orden.

Årets temaudstilling i Johannes

Jørgensens Hus i Svendborg forsøger i billeder og tekst at danne et billede af den kvinde, der kom til at betyde så meget for ham, så han igen kunne skrive andet end sine traditionelle *Strejftog* til danske aviser. De rejste meget rundt i Europa og var også sammen på den rejse til Palæstina, som kom til at danne baggrund for hans tobindsværk *Jorsalafærd*.

På trods af deres forskelligheder – både i alder, temperament og kulturel baggrund – fandt de efterhånden sammen i en fælles religiøs forståelse. Andrées far faldt under verdenskrigen, og måske har hun i hvert fald i begyndelsen set en faderskikkelse i den dobbelt så gamle Johannes. Hvor han i den første tid også følte sig fysisk tiltrukket af den unge pige og dertil nærede varme følelser for hende, bragte tiden og hendes nøgterne og ungpigeagtige ligefremme uskyldighed ham til efterhånden at se en datter og samarbejdspartner i hende snarere end en moden kvinde.³

3 Se endv. NYHEDSBREV 2010, nr. 1.

Ringen med den korsfæstedes billede, som Johannes Jørgensen gav Andrée Carof, der måske mere end noget andet, karakteriserer forholdet mellem dem.

Johannes Jørgensens Hus i Svendborg

viser i sommer en særudstilling, der i tekst og billeder fortæller om venskabet mellem den franske malerinde, Andrée Carof og Johannes Jørgensen.

Johannes Jørgensens Hus er åbent juli og august tirsdag, onsdag og torsdag kl. 14-16.
Resten af året tirsdag kl. 14-16
dog ikke i december-marts, hvor huset er lukket.

Bogsalg

Teddy Petersen, kendt for sin store Jørgensenbiografi *Et menneske kommer derhen, hvor det vil* (2006) har sat sin store bogsamling af og om Johannes Jørgensen til salg. En del af dem er med dedikationer og som sådan udprægede samlerobjekter. Teddy Petersen har tilbudt selskabets medlemmer 10% på alle køb. På selskabets hjemmeside kan man gå ind og finde listen over samlingen med påførte priser + forsendelse. Er man interesseret i at købe, skal man henvende sig direkte til Teddy Petersen på mail: teddyp@teddyp.dk eller på tlf. 24447078.

Det Danske Edgar Allan Poe Selskab har udsendt en bog med fokus på danske kunstnere, der er blevet inspireret af Poe.

Johannes Jørgensen skrev et essay om Poe i 1893 til magasinet *Tilskueren*, og i 1906 lod han det indgå i sin bog *ESSAYS*. I Poe Selskabets udgivelse *Malstrømmen, Poe og Danmark* gennemgår Ib Johansen Johannes Jørgensens essay.

Forsideillustration: John Kenn Mortensen.
Bogens pris er kr. 100.- + forsendelse.

Sommermøde 2019

Søndag d. 11. august 2019 kl. 12 - 16

Møstings Hus, Frederiksberg

PROGRAM

Fællessang og velkomst ved Stig Holsting

Professor Ivy Møller-Christensen:

”I Danmarks Skove har jeg de dybeste Rødder”

Johannes Jørgensen og det nationale.

PAUSE

Sangeren Jens Stage

synger Johannes Jørgensen tekster til egne melodier.

Jens Stage siger selv om sit koncept:

Et løft af Johannes Jørgensen ind i en ny tid.

Hans evne til at udtrykke følelser og stemninger
ved at bruge naturens billeder,

- det er den lille flig af hans store forfattervirke,
som har aktiveret mig til at forsøge at være formidler.

Torben Carlsen

formand for Det Danske Edgar Allan Poe Selskab:

”Johannes Jørgensens opdagelse af Poe”

I 2018 udgav Poeselskabet bogen *Malstrømmen*,
om Poes indflydelse på dansk litteratur
herunder Johannes Jørgensens essay om Poe og symbolismen.

Kort pause

Ordet er frit

Afslutning

Gratis adgang

Der vil kunne købes sandwich og drikkevarer.
Johannes Jørgensen Selskabet har et stort udvalg af
antikvariske bøger af og om Johannes Jørgensen,
som vil kunne købes til rimelige priser.